

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

RAPPORT UV ÖST 2005:13

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING

Sunds bytomt

Fågelsta, Fivelstad socken, Motala kommun, Östergötland

Dnr:422-2436-2004

Britt Ajneborn & Karin Lindeblad

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 013-24 47 00

Fax 013-10 13 24

uvost@raa.se

www.raa.se

Text Britt Ajneborn

Grafik Lars Östlin

Utskrift UV Öst, Linköping, 2005

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3

© 2001 Riksantikvarieämbetet

Rapport UV Öst 2005:13

ISSN 1404-0875

Innehåll

Inledning	5
Topografi och fornlämningsbild	5
Tidigare undersökningar i området	6
Fältarbetsmetod	6
Resultat	6
Sammanfattning	7
Referenser	8
Administrativa uppgifter	8

Bilagor

Bilaga 1.	9
Bilaga 2.	9
Bilaga 3.	10

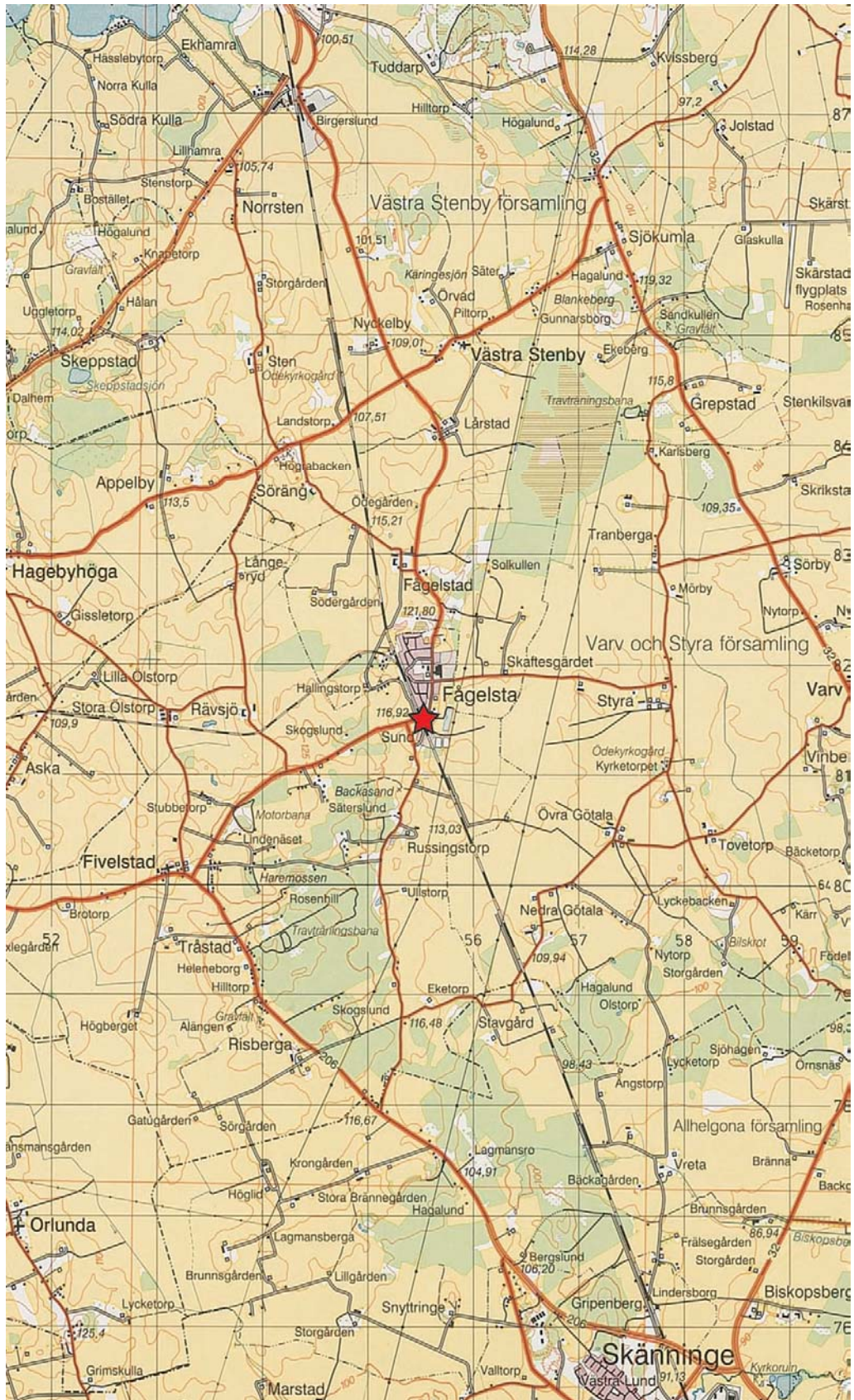

Fig.1. Översiktskarta med förundersökningsområdet på Sunds bytomt markerat.

Sunds bytomt

Med anledning av anläggandet av dubbelspår mellan Mjölby och Hallsberg planeras en mindre omläggning av vägen genom Fågelsta samhälle. I samband med detta företog Riksantikvarieämbetet, UV Öst en arkeologisk förundersökning av området.

Bytomter är en tämligen utforskad kategori av fornlämningar i Östergötland. Även resultat från mindre undersökningar, som den nu aktuella är av största värde för att belysa de luckor i vår kunskap om bebyggelseutvecklingen gällande yngre järnålder fram till tidig modern tid. Förundersökningen visar att det inom det aktuella området finns lämningar från förhistorisk och tidigmodern tid. Medeltida dateringar saknas helt.

Inledning

Riksantikvarieämbetet, UV Öst genomförde under en vecka i oktober 2004 en arkeologisk förundersökning av Sunds bytomt (UV1) i Fågelsta samhälle, Fivelstad socken. Vid Sunds bytomt planeras en mindre omläggning av vägen, detta medför att ett nytt garage och fyra parkeringsplatser ska uppföras på fastigheten Sund 4:7. Exploateringsytan omfattar ca 150 m². Mellan parkeringsplats och garage ska en yta om ca 100 m² asfalteras. Exploateringsområdet är idag en villatomt.

Endast ett fåtal bytomter är arkeologiskt undersökta i Östergötland. Resultat från dessa visar att på flera av dem anlades bebyggelsen inom bytomtssläget under yngre järnålder, för att sedan ligga kvar i detta läge fram till laga skifte på 1800-talet. Undersökningar utanför Linköping har visat att de tomter, som vi ser i äldre kartmaterial i flera fall kan vara ett tämligen sent fenomen och att utvecklingen inom bytomten varit betydligt mer dynamisk än vad som tidigare antagits.

Förundersökningen på Sunds bytomt syftar till att utreda omfattningen av kulturlager, tolka dem i ett relevant kulturhistoriskt sammanhang samt att datera lämningarna.

Topografi och fornlämningsbild

Fågelsta samhälle ligger i västra Östergötlands fullåkersbygd mellan Skänninge och Motala. Landskapet norr om Fågelsta kan karaktäriseras som en kuperad småskalig bygd - en öppen odlingsbygd med långsträckta höjder uppbyggd av isälvsediment, morän och leror i sänkorna. Vid Fågelsta finns ett område med skogsklädda höjdsträckningar medan flacka dalgångar dominerar söder om samhället.

Sunds bytomt nämns i det skriftliga källmaterialet första gången år 1384. Sunds by är idag en del av Fågelsta samhälle. Byn har legat på en höjdrygg mellan Rävsjömossen i väster och Tranberga mosse i nordöst. Fram till 1700-talet begränsades bytomten av den gamla häradsvägen som idag heter Fivelstadvägen. Undersökningsområdet ligger i en flack östsluttning ner mot en äldre våtmark/sjö. Stora delar av de äldre våtmarkerna är i dag uppplade.

På storskifteskartan från slutet av 1700-talet finns sex tomter i byn, varav fyra är markerade med byggnader. Tomterna på kartan ligger väl samlade på östra sidan av vägen, vilken har

samma sträckning som den nuvarande. I samband med storskiftet utökades tomterna även ett stycke väster om vägen och de två obebyggda tomterna i norr tillkom. Det aktuella undersökningsområdet ligger på motsvarande tomt D i vid bygatan.

Från Sunds ägor finns flera intressanta uppgifter om påträffade fornfynd. Två skafthålsyxor är upphittade (möjligen UV5, varav den ena i kanten av en mosse troligen angränsande till Fågelstads ägor). Under andra hälften av 1800-talet framkom vid mossrensning ett 30-tal spadliknande träföremål. Föremålen beskrevs som spadar eller åror. Tillsammans med träföremålen påträffades djurben och en krukskärva. Fyndplatsen ligger troligen söder om Sunds bytomt, men har inte kunnat lokaliseras med säkerhet. Dessutom finns uppgifter om en påträffad spjutspets i närheten av det aktuella området.

Tidigare undersökningar i området

Två undersökningar har tidigare utförts i närheten av bytomten, en mindre förundersökning för den nya vägen år 1999 (Molin 2000) samt en slutundersökning för den nya järnvägssträckningen år 2003 (Gruber m fl i manus).

Vid förundersökningen för den nya vägen togs ett mindre schakt upp beläget i kanten av den på storskifteskartan markerade vägen på tomt C. Här fanns ett kulturlager i två skikt med ett totalt djup på 0,6 meter. Det undre lagret, som var sotigt och innehöll skärvsten tolkades som ett förhistoriskt lager, medan det övre innehöll sentida material (Molin 2000:46ff).

År 2003 utfördes en slutundersökning väster om vägen, på den senare tillkomna delen av tomt C. Här undersöktes en stolphålsrad, sannolikt från en byggnad. Ett av stolphålen daterades till yngre järnålder, 720-870 e Kr. Dessutom fanns ett par ugnar vara en daterades till tidig modern tid 1640-1800 e Kr (Gruber m fl i manus). Noterbart är att detta område bara ligger ca 45 m från förundersökningsområdet (bilaga 3).

Väster om bytomten, i närheten av järnvägen, delundersöktes en skelettgrav (RAÄ 35) på 1950-talet. Graven kan tolkas som en sidoblocksgrav och kan därmed dateras till yngsta bronsålder eller början av järnålder. Från slutet av 1800-talet finns uppgifter om en större gravhög vid Fågelsta station. Även uppgifter om skelettdelar finns från området. Dessa uppgifter, tillsammans med den undersökta graven, visar att det funnits enskilda gravar eller gravfält väster och norr om Sunds bytomt (Molin 2000: 46 ff).

Fältarbetsmetod

Vid förundersökningen togs två schakt upp på den berörda villatomten. Schakten togs upp i riktning N-S och var ca 3,5 m långa och 1,5 m breda. Avståndet mellan schakten var 7 m. Det västra schaktet togs upp ca 5 m från nuvarande vägsträckning, precis inne på gårdsplanen, där den nya vägsträckningen kommer att beröra tomten. Det andra schaktet, det östliga togs upp inne på gårdsplanen 18 meter från huvudbyggnaden, där den framtida parkeringsplatsen kommer att ligga. Grässvålen banades av med maskin. Utgrävningen av schakten skedde sedan för hand, för att kunna fastställa kulturlagens mäktighet, karaktär och datering.

Resultat

Båda förundersökningsschakten låg i södra delen av storskifteskartans tomt C, placerade mycket nära tomtgränsen mellan tomt C och D. Det västra schaktet låg ett tiotal meter öster om storskifteskartans byväg (se bil 4).

Västra schaktet (S 533)

I det västra schaktet närmast vägen framkom överst ett odlingslager, med datering till 1600-1800-tal. Lagret var homogent, ca 0,3 m tjockt och synligt i hela schaktet. Några enstaka fynd av fajans, ett par spikar och rödbränt lergods fanns i lagret. Nämnas bör att mitt i schaktet av detta odlingslager kom en sandlin ca 1 m lång, och 0,05 m tjock, möjligen resterna efter en äldre trädgårdsgång. Under detta fanns ett heterogent lager som tolkades som ett förhistoriskt boplatlager. Detta lager fanns endast i den norra delen av schaktet, där det låg i en svacka. I lagret fanns några bitar trolig förhistorisk keramik, obrända och brända djurben samt lite bränd lera (se bilaga 1).

Östra schaktet (S 500)

I det östra schaktet fanns under grästorven ett homogent näst intill stenfritt humöst odlingslager. Detta lager var ca 0,15 m tjockt. Under detta lager låg en stenpackning av större sten ca 0,3-0,4 m stora. Störst var stenarna mot den södra delen av schaktet. Stenpackningen fortsatte under schaktkanterna mot alla håll utom mot norr. Packningen bestod av två lager sten samt mörk, humös något sandig jordfyllning. Fynden som framkom i stenpackningen bestod av glaserat rödgods (BII:4), vilket tyder på tidigmodern datering. Stenpackningen kan inte närmare tolkas i sitt nuvarande sammanhang, möjligen rör det sig om ett stenfundament till en byggnad.

I schaktets NÖ hörn framkom ett 0,3 m djupt stenskott stolphål. Ett obränt ben fanns i fyllningen (bilaga 2).

Tolkning

Undersökningen visar att det finns lämningar från två olika tidsskeden inom det aktuella området, ett förhistoriskt och ett tidigmodern. Det förhistoriska lagret finns bara i den norra delen av området. Eftersom inget kol framkom i något av schakten kan ingen C14- analys göras.

Från ett område (område 7, delområde B) beläget 45 m N om förundersökningsområdet fanns anläggningar daterade till förhistorisk och tidigmodern tid (Gruber m fl i manus). Detta är samma tidsperioder som finns representerade från förundersökningen. Det bör särskilt noteras att dateringar från medeltid saknas. 1999 års förundersökning, belägen inom tomt C på bytomten och endast ett par meter N om denna förundersökning, gav en likartad bild. Här fanns ett äldre och ett yngre lager, medeltida lämningar saknades även där. Man bör notera att närheten till dessa två områden är ytterst intressant för tolkningen av Sunds bytomt.

Linköping 2005.03.29

Britt Ajneborn Karin Lindeblad

Referenser

Gruber mfl, i manus. Rapport slutundersökning Sund, område 7. Fivelstad socken, Östergötland.

Molin, f. 2000. Område 7. Fivelstavägen i Sund. *Ett arkeologiskt linjeprojekt i västra Östergötland*. arkeologiska utredningar etapp 2 och förundersökningar. RAÄ rapport. UV Öst 2000:12.

Administrativa uppgifter

Riksantikvarieämbetets dnr: 422-2436-2004

Länstyrelsens dnr och datum för beslutet: 431-10606-04 2004-09-24

Projektnummer: 1510186

Undersökningstid: 18-22 oktober 2004

Projektgrupp: Projektledare Karin Lindeblad och Britt Ajneborn

Exploateringsyta: 150 m²

Undersökt yta: 20 m²

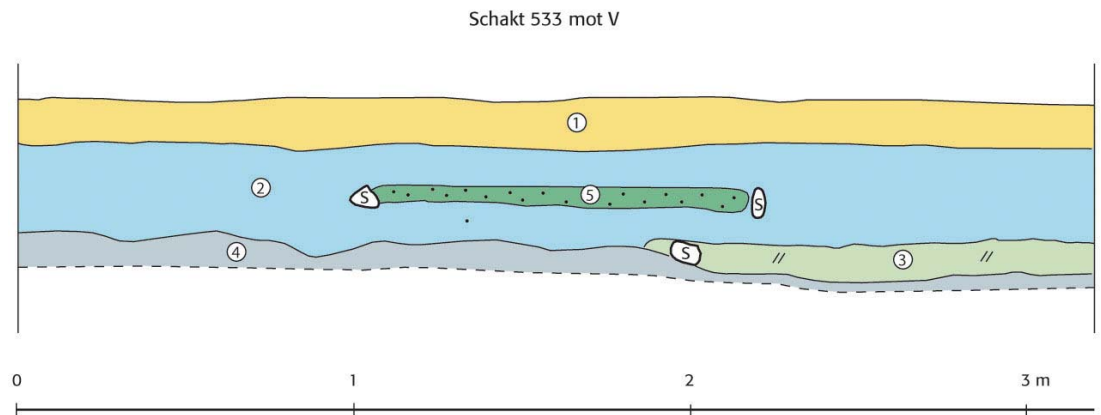
Läge: Ekonomiska kartan, blad 8F 6b, edition 2, x 64811602 y 1455592

Koordinatsystem: Rikets

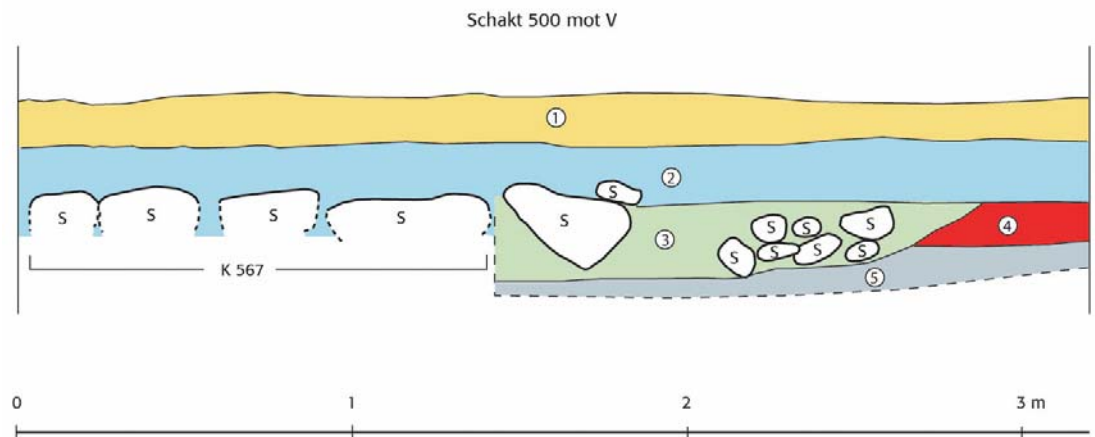
Koordinater för undersökningsytans mittpunkt: x 6481603 y 1455606.

Höjdsystem: RH 1900.

Fynd: Fnr 1–22, förvaras vid RAÄ Linköping i väntan på slutundersökning

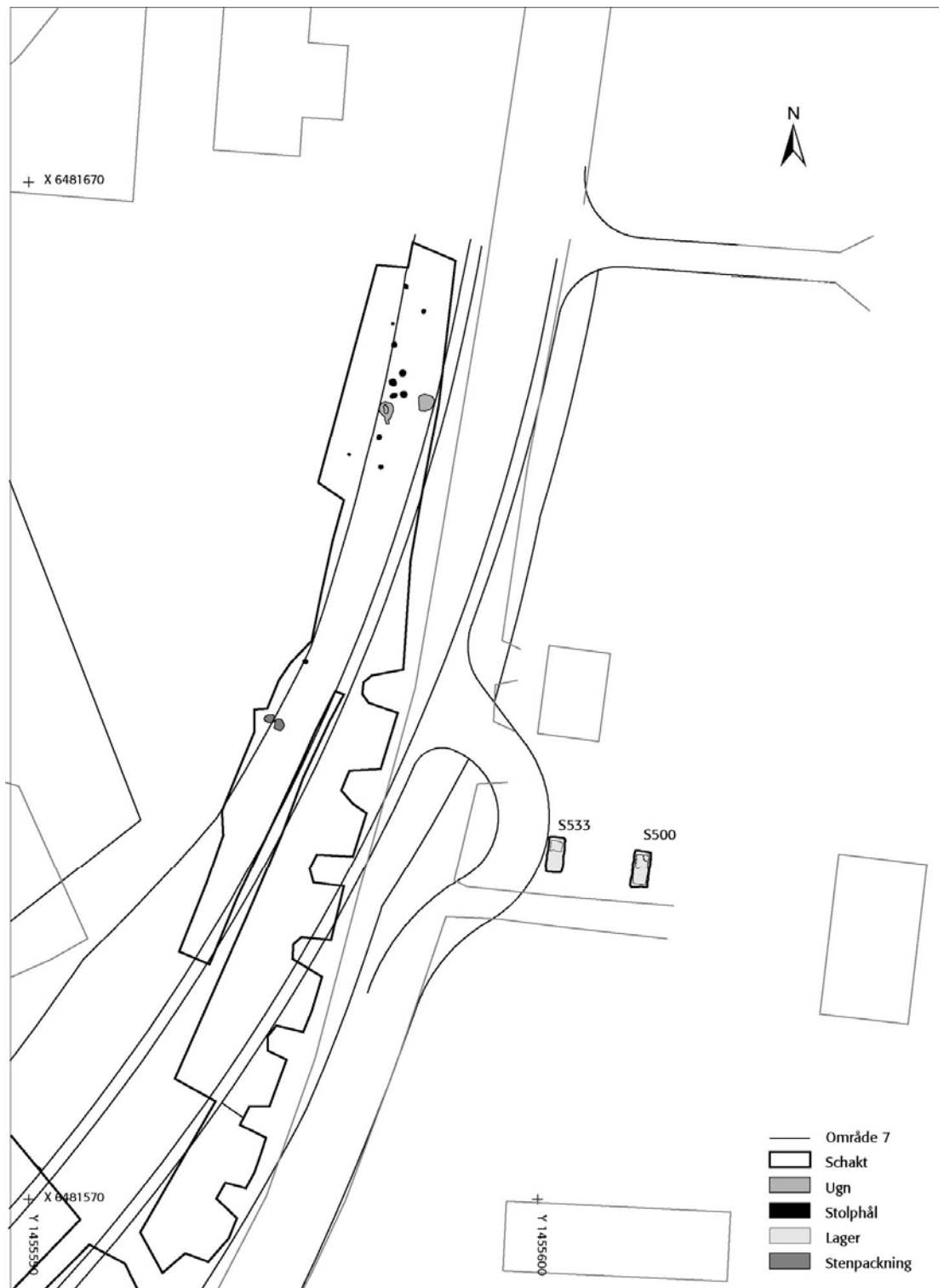
Bilaga 1. Västra schaktet, sektion mot väster. 1. Grästorv 2. Homogent, stenfritt humuslager-odlingslager 3. Heterogent siltlager med inslag av humus och kol – förhistoriskt boplatlager 4. Lerig silt 5. Sandlins – trädgårdsgång?

Bilaga 2. Östra schaktet, sektion mot väster. 1. Grästorv 2. Homogen stenfri humus - odlingslager 3. Humusblandas silt-planeringslager för stenfundament 4. Lerig sand

5. Fin sand

K567. Stenfundament

Bilaga 3. Översiktsbild över slutundersökningsområde 7 Sund, område B. Till höger i bild ses de två förundersökningschakten i Sunds bytomt med både den nuvarande och den planerade vägsträckningen. Den nuvarande vägsträckningen är den ljusgrå linjen.